

Een boom plant je voor het nageslacht

Omgaan met toekomst in bos- en natuurbeheer

In de 18e eeuw schreef Friedrich von Schiller (1759 - 1805), de beroemde Duitse dichter en schrijver en schoonzoon van een opperhoutvester, al over de toekomstgerichtheid van het bosbeheer (vrij vertaald): de vruchten van de stille vlijt van de bosbeheerders komen in latere generaties tot rijpheid. Maar hoe toekomstgericht is het bos- en natuurbeheer tegenwoordig eigenlijk nog? De resultaten van een promotie-onderzoek.

— MARJANKE HOOGSTRA, WUR LEERSTOELGROEP BOS- EN NATUURBELEID

De fascinatie van de mens voor de toekomst lijkt al even grenzeloos als de toekomst zelf. Ook in het bos- en natuurbeheer had en heeft de toekomst altijd veel belangstelling. Immers, de beslissingen die nu worden genomen, hebben consequenties voor de volgende decennia, zelfs voor de volgende generaties.

Het duurzaamheidsconcept vindt dan ook niets voor niets zijn oorsprong in de bosbouw. In de 17e eeuw, toen in Centraal-Europa de vraag naar hout toenam (onder andere door een steeds groeiende bevolking en een intensivering van de industrie) en de bezorgdheid over de toekomstige houtvoorziening groter werd, ontstond het principe van *sustained yield* (duurzame oogst). Dit houdt eenvoudig gezegd in dat binnen een bepaalde tijdsduur (meestal een jaar) zoveel geoogst kan/mag worden als in die tijdseenheid bijgegroeid is. Met dit concept ontstond een van de 'richtlijnen' van de bosbouw, die de bosbeheerders mogelijkheid bood om met de onzekere toekomst om te gaan – het enige dat zij hoefden te doen om hun bos voor toekomstige generaties in stand te houden, was deze richtlijn te volgen. Later volgden meer instrumenten en technieken om met de onzekere toekomst om te gaan, bijvoorbeeld het Faustmann-model (dat de optimale rotatie van een bos berekent) en het normaalbos-model (een geïdealiseerd bos bestaande uit gelijkjarige opstanden van alle leeftijdsclassen).

Tijd – en speciaal de toekomstige tijd – is

dan ook een belangrijk onderdeel van deze sector. Er wordt dan ook wel gesteld dat de lange termijnen het bos- en natuurbeheer tot iets bijzonders maken, iets waardoor het zich onderscheidt van andere sectoren. Duerr, een bekende Amerikaanse bosbouweconoom, heeft zelfs gesteld dat de lange termijnen en de omgang hiermee de sector hebben gevormd.

Toekomst of uitgerekt heden?

Vanwege deze lange termijnen zouden we in het bos- en natuurbeheer waarschijnlijk betere beslissingen kunnen nemen als we weten welke ontwikkelingen de toekomst gaan bepalen. Soms zou het daarom gemakkelijk zijn als we een blik in de toekomst zouden kunnen werpen. Maar in een tijd waarin onvoorspelbare ecologische, technologische en sociaal-economische ontwikkelingen elkaar snel opvolgen, lijkt de toekomst steeds minder binnen ons bereik te liggen. Als men 100 jaar geleden in Nederland had moeten voorspellen hoe het bosbeheer er nu uit zou zien, dan waren er niet veel mensen geweest, zeer waarschijnlijk zelfs niemand, die de huidige situatie ook maar bij benadering zou hebben voorspeld. Verschillende voorbeelden uit de beheerpraktijk illustreren ook de onvoorspelbaarheid. Zo werd er bijvoorbeeld den aangelegd (en later ook andere soorten als *larix* en *finjspar*) voor stuthout voor de Nederlandse mijnbouw, terwijl tegen de tijd dat de bomen geoogst konden worden, de mijnen al gesloten waren. Of in Duitsland de aanleg van dichte opstanden *finjspar* voor de

foto: Hans van den Bos

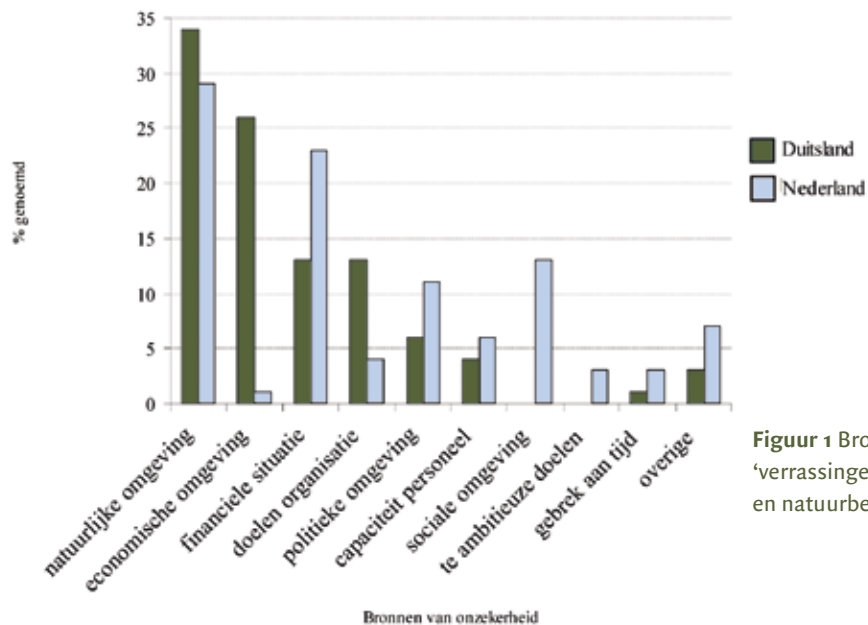
productie van telegraafpalen, die echter ineens niet meer nodig waren.

Sommige wetenschappers spreken dan ook wel over het verdwijnen van de toekomst en de opkomst van een 'uitgerekt heden', omdat we eigenlijk alleen maar kunnen uitgaan van dat wat er nu speelt en wat we nu kennen en weten. Dit heet ook wel het *horseless carriage syndrome*; de neiging de toekomst in termen van het heden en verleden te zien. De naam van dit syndroom is ontleend aan de auto; in het begin werd de auto vooral gezien als 'koets zonder paarden'. Maar het geldt ook voor andere voorwerpen, bijvoorbeeld de televisie als een 'radio met plaatjes'. Het geeft aan dat als we proberen te voorspellen hoe de toekomst er over 100 jaar uit zal zien (bijvoorbeeld wat onze vervoermiddelen zullen zijn), we niet anders kunnen denken dan aan onze huidige tijd (auto's), maar dan beter, terwijl de situatie in de toekomst wel eens totaal anders kan zijn (lucht, rails, ondergronds?). Dit zou ook in het bosbeheer het geval zijn; de beslissingen die nu in het bos- en natuurbeheer voor de toekomst worden genomen, zijn gebaseerd op een vertaling van onze huidige situatie naar de toekomst.

De toekomst in de beheerpraktijk

Om te kijken in hoeverre de toekomst in het hedendaagse bos- en natuurbeheer nog echt (verre) toekomst is of toch meer een uitgerekt heden, heb ik in mijn proefschrift de relatie van bos- (en natuur)beheerders met de toekomst onder de loep genomen. Daarvoor zijn verschillende enquêtes uitgevoerd en heb ik teksten geanalyseerd van Nederlandse, Duitse, Oostenrijkse, Zwitserse, en Amerikaanse professionals uit de bossector.

Uit het onderzoek bleek allereerst dat de dagelijkse beheerpraktijk vol onverwachtheden zit en dat de toekomst vaak anders is dan verwacht en gepland. Welke onverwachtheden dat zijn, is onder meer afhankelijk van de situatie waarin men zich bevindt, wat duidelijk blijkt uit een vergelijking van de Nederlandse en de Duitse situatie (figuur 1). In beide landen staan natuurlijke 'verrassingen' (zoals storm, vorst, plagen) op nummer 1, maar in Duitsland blijkt duidelijk de afhankelijkheid van het beheer van de (prijzen op de) houtmarkt (in figuur 1 economische omgeving genoemd), terwijl in Nederland de financiële situatie (waarmee

Figuur 1 Bronnen van 'verrassingen' in het bos- en natuurbeheer

vooral subsidiestromen worden bedoeld) en ook verandering in wensen van de maatschappelijke (sociale) omgeving een veel prominenter rol spelen als het gaat om onverwachte en ongeplande veranderingen.

De meeste beheerders hebben een duidelijk beeld voor ogen over hoe hun gebied er op de langere termijn (zo'n 40 tot 100 jaar) uit zal gaan zien of uit zou moeten zien. Maar richtinggevend voor het nemen van beslissingen zijn niet de (verwachte) ontwikkelingen over deze langere termijn, maar maximaal 'slechts' de komende 10 tot 15 jaar. Deze zogenoemde tijdshorizonten komen overeen met de resultaten van een Australische studie over de toekomst: de Westerse mens kijkt maximaal 15 jaar in de toekomst als het gaat om zijn tegenwoordige handelen. Gezien de vele en snelle veranderingen in onze maatschappij geen onverwachte uitkomst. Maar zelfs 10 tot 15 jaar wordt in het bos- en natuurbeheer vaak nog als zeer onvoorspelbaar ervaren. Daarom wordt deze (relatief) korte toekomst in de praktijk ook nog wel 'zekerder' gemaakt door van bepaalde vanzelfsprekendheden uit te gaan, bijvoorbeeld door te verwachten dat subsidies ook in de toekomst blijven bestaan, of te verwachten dat houtprijzen in de toekomst laag of hoog zullen zijn.

Nut en noodzaak van planning

Dit roept natuurlijk de vraag op in hoeverre langetermijnplanning eigenlijk nog nuttig is en zin heeft in het bos- en natuurbeheer. De beheerders zelf zijn daar nog niet uit. Sommige beheerders vinden een planning voor 1 jaar voldoende, "er zijn zo vaak veranderingen", aldus een bosbeheerder. Andere beheerders vinden juist dat je geen enkele planning moet maken, maar alleen doelen moet stellen, en afhankelijk van wat er gebeurt, je maatregelen hieraan aanpassen. En dan is er nog een groep die planning voor de lange termijn nog steeds essentieel vindt, "het gaat immers om de lange termijn, bomen groeien niet sneller."

In mijn promotie-onderzoek is niet onderzocht of het ontbreken van langetermijnplanning ook de kwaliteit van het beheer beïnvloedt. De wetenschappelijke literatuur is hierover ook niet duidelijk; verschillende studies (vooral uit het gebied van het strategische management) geven verschillende uitkomsten. Sommige studies concluderen dat verder vooruitkijken niet tot betere resultaten hoeft te leiden. Hierbij wordt vaak het voorbeeld van schaken gebruikt. Grootmeesters en ook de meest geavanceerde schaakcomputer 'Deep Thought' spelen wedstrijden van hoog niveau, waarbij ze maar enkele zetten vooruitkijken. Sommige wetenschap-

pers beweren dan ook dat langetermijnplanning überhaupt onzin is (daarbij vergetend dat langetermijnplanning ook andere belangrijke functies vervult, zoals bijvoorbeeld als communicatiemiddel, voor consensusvorming, voor richtinggeving). Daar staan echter weer voorbeelden tegenover die hebben laten zien dat verder vooruitkijken wel heel belangrijk kan zijn voor een organisatie. Een bekend voorbeeld is Royal Dutch/Shell. Door hun nadenken over de toekomst was Shell begin jaren zeventig voorbereid op de onverwachte oliecrisis, terwijl andere oliemaatschappijen werden verrast door de ontwikkelingen. De economische winst van het vooruitkijken liep in de miljarden. Mede hierdoor is Shell een van de top-multinationals in de olie-industrie geworden.

Denken in scenario's

Mocht men toch meer toekomstgericht willen denken en werken, dan is 'scenariodenken' een veelbelovend instrument. Scenariodenken is gebaseerd op het idee dat de toekomst niet te voorspellen is. Maar door verschillende scenario's (mogelijke toekomst) te verkennen en te interpreteren alsmede de consequenties ervan in te schatten voor beslissingen en acties in het heden, kun je je wel op die onbekende toekomst voorbereiden.

Hoewel scenario's in de bosbouw wel al worden gebruikt, zijn de toepassingen vaak sterk kwantitatief gericht (bijvoorbeeld in de vorm van optimaliserings- en simulatiemodellen). Maar het is juist de kwalitatieve benadering van scenario's, waarin intuïtief en creatief denken centraal staat, dat het scenariodenken zo interessant maakt. Het gaat daarbij niet om het vinden van het juiste antwoord; het gaat niet om de vraag óf het gaat gebeuren, maar wat als het gaat gebeuren. Er worden verschillende mogelijke toekomstbeelden geschetst om percepties te veranderen en de geest te scherpen. En mócht het gaan gebeuren, dan merk je dat eerder en ben je er beter op voorbereid.

Scenariodenken wordt tot nu toe nog weinig toegepast in het bos- en natuurbeheer, hoewel het in de praktijk al voor allerlei doeleinden en in verschillende contexten wordt gebruikt, van kleine bedrijven en non-profit organisa-

ties tot gemeentes, provincies en ministeries, multinationals als Shell, KPN en internationale organisaties als de Wereldbank. Een voorbeeld vormt het onderzoek van het *Lowy Institute for International Policy* in Sydney, dat aan de hand van scenario's heeft bekeken wat de impact van een wereldwijde griepepidemie op de wereld-economie kan zijn. In hun modellen gaan ze uit van drie scenario's, namelijk een milde variant (naar voorbeeld van de Hong Kong Griep), een gemiddelde variant (Aziatische griep) en een ernstige variant (Spaanse Griep).

Scenariodenken zou echter een uitstekende aanvulling zijn op het in de afgelopen jaren in het bos- en natuurbeheer steeds populairdere geworden adaptief beheer (*adaptive management*). Dit adaptief beheer neemt ook expliciet onzekerheid mee in de besluitvorming; door op basis van monitoring de werkelijkheid te vergelijken met de verwachtingen kunnen beheer-richtlijnen en -maatregelen aangepast worden. Adaptief beheer is echter voornamelijk reactief op de toekomst, terwijl scenariodenken deze juist pro-actief benadert.

Surprise!

Maar zelfs met alle vaardigheden en instrumenten die we hebben om de toekomst te begrijpen en er mee om te gaan, is en blijft bos- en natuurbeheer een praktijk vol verrassingen. En hoewel verrassingen vaak als ongewenst en negatief worden ervaren, kan het ook positief zijn en kansen bieden. Juist het herkennen van deze kansen en het hiervan goed gebruik maken, vormen de uitdagingen voor het bos- en natuurbeheer. ♦

Marjanke Hoogstra is Universitair Docent Business Management and Economics, Leerstoelgroep Bos- en natuurbeleid, Wageningen Universiteit, en onlangs op dit onderzoek gepromoveerd

Het proefschrift, 'Coping with the Long Term. An Empirical Analysis of Time Perspectives, Time Orientations, and Temporal Uncertainty in Forestry' is gratis te verkrijgen bij de Leerstoelgroep Bos- en natuurbeleid, Wageningen Universiteit

Marjanke.Hoogstra@wur.nl

LNV en Bosschap in gesprek over verplaatsing kennisnetwerk OBN

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft aan het Bosschap gevraagd om na te gaan of het Bosschap het kennisnetwerk 'Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit' (OBN) over zou kunnen nemen. Het doel van het kennisnetwerk OBN is het bevorderen van de ontwikkeling, verspreiding en benutting van kennis over natuurherstel, ontwikkeling van nieuwe natuur en regulier natuurbeheer. Het Ministerie van LNV beschouwt zichzelf als initiator en stimulator van kennisnetwerken, en draagt de aansturing graag over. De Minister van LNV blijft politiek en financieel eindverantwoordelijk voor het kennisnetwerk OBN. Het doel van het kennisnetwerk sluit aan bij de missie van het Bosschap: het bieden van een platform voor de bos- en natuursector, voor zowel grote als kleine eigenaren en aannemers. Het Bosschap is een ontmoetingsplaats waar men elkaar spreekt, kennis bundelt, gemeenschappelijke vraagstukken in kaart brengt en deze vraagstukken structureel oplost. De combinatie van de werkzaamheden van het Bosschap en de aansturing van het kennisnetwerk OBN leiden tot versterking van het platform, waar beide partijen voordeel aan hebben.

Het ministerie en het Bosschap hechten belang aan het behoud van de huidige succesfactoren van het kennisnetwerk OBN. Dit zijn:

- sturing op basis van kennisbehoeften van beheerders en eigenaren,
- ontwikkeling van onderzoeksvragen in samenwerking tussen mensen uit de praktijk en onderzoekers,
- stimuleren van innovaties in de bos- en natuurbeheer,
- kennisoverdracht tussen onderzoek, onderwijs en de bos- en natuursector,
- beoordeling van onderzoeksresultaten door onafhankelijke deskundigen.

De komende maanden zullen LNV en het Bosschap nader uitwerken hoe de overeenkomst vorm kan krijgen. De verplaatsing betreft een periode van vier of vijf jaar.

Meer informatie:

Ministerie van LNV, Directie Kennis en Innovatie,
Dirk Huitzing (d.a.huitzing@minlnv.nl) of
het Bosschap, www.bosschap.nl,
Carleen Weebers (weebers@bosschap.nl).